

אור הרמב"ם

דע את אלהי אביך ועבדהו

הגהה: שלמה שוקר הי"ו

אדיר ב"ר יוסף דחוח-הלוי יצ"ו ♦ הנבואה – ייחודיות נבואת משה רבנו

כך הוא עליו השלום לא היה נחרד מן הדיבור ואף-על-פי שהוא פנים בפנים.

[ג] "כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו, משה רבנו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו. ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שירצה, שנאמר: 'עמדו ואשמעה מה יצוה יי לכם' [במ' ט, ח]."

ובהקדמתו לפרק חלק כתב (עמ' קמג): "שכל הנביאים לא יבואם החזון ברצונם אלא ברצון ה', ויש שיישאר הנביא כמה שנים ולא יבואהו חזון. ויש שמבקשים מן הנביא להודיעם דבר בנבואה, ויישאר [ללא חזון] עד שתבוא לו הנבואה אחר ימים או אחר חודשים או לא תבוא לו כלל. וכבר ראינו מהם מי שהתכוון על ידי שמחת הלב וזיכוד המחשבה כמו שעשה אלישע באמרו: 'ועתה קחו לי מנגן' [מ"ב ג, טו] ואז בא לו החזון. ואין זה הכרחי שיתנבא כל זמן שיתכוון, אבל משה רבנו כל זמן שירצה, אמר: 'עמדו ואשמעה מה יצוה יי לכם' [במ' שם], ואמר: 'דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת' [ויק' טז, ב], ואמרו [חכמים]: 'אהרן בבל יבוא ואין משה בבל יבוא' [ספרא שם]."

האמונה בנבואת משה – יסוד תורה

היסוד השביעי משלושה-עשר היסודות שקבע רבנו לדת משה, הוא "נבואת משה רבנו", כלומר "שנאמין שהוא אביהן של כל הנביאים שקדמו לפניו והבאים אחריו, הכל הם למטה ממנו במעלה, והוא בחיר ה' מכל המין האנושי, אשר השיג ממנו יתעלה יותר ממה שהשיג ושיג כל אדם שנמצא ושימצא. ושהוא עליו השלום הגיע לתכלית הרוממות מעל האנושיות עד שהשיג המעלה המלאכית ונעשה במעלת המלאכים, לא נשאר לפניו שום מסך שלא קרעו ולא עצר בעדו שום מעצור גופני, ולא נשאר בו שום דבר מן החיסרון לא מעט ולא הרבה, והושבתו בו הכוחות הדמיוניים והחושיים [=החושיניים] בכל השגותיו, ונתבהל כוחו המתעורר [=הושבת חומרו הבהמי לחלוטין], ונשאר שכל בלבד, ועל ענין זה אמרו עליו שהוא מדבר עם ה' בלי אמצעות המלאכים" (הקדמת רבנו לפרק חלק, עמ' קמב).

משה רבנו דבק בשכלו עד כדי כך שמעלתו עלתה על מעלת האבות, וזה לשון רבנו במורה (ב, לה): "והנה הראיה התורתית על היות נבואתו שונה מכל קודמיו, הוא אמרו: 'וארא אל אברהם' וגו' ושמתי ה' לא נודעתי להם' [שמ' ו, ג], הנה השמיענו כי השגתו אינה כהשגת האבות אלא יותר גדולה, כל שכן השגת זולתם ממי שקדם. ועל שהיא שונה מנבואת כל מי שבא אחריו, הוא אמרו על דרך ההודעה: 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים' [דב' לד, י], הנה ביאר כי השגתו שונה מהשגת כל מי שבא אחריו."

ברם, במהלך ההיסטוריה קמו לעם-ישראל כיתות מכיתות שונות אשר החליטו שמנהיגיהן הם בדרגה גבוהה יותר ממה רבנו, שהרי משה רבנו חטא ונענש, ואילו הם גדולים ממה רבנו מפני שהם "אינם טועים לעולם", וכל דבריהם דברי נביאות.

ולא שמו לב, אך שגו ביסוד מיסודות הדת, כי לא יעלה על הדעת ששום מנהיג דתי יהיה במעלת משה רבנו, ואף לא קרוב אליו, כי אף לא אחד מאלה טועני הנבואה במעלת נביא, כל שכן שיתרומם למעלת נבואת משה רבנו עליו השלום, וכבר כתב רבנו במורה (ב, לה) "שלא יקום מי ששיג כהשגתו ולא מי שיעשה כמעשיו".

במאמרים הקודמים על הנבואה למדנו כי "מיסודי הדת לידע שהאל-מנבא את בני האדם", ופרשנו את עיקרי מאפייניה: (1) הנבואה עשויה להגיע לנביא בשני אופנים: בחלום או במראה הנבואה; (2) הנבואה מגיעה לנביא על-ידי מלאך ולכן היא בדמות משל וחיידה, והנביא יודע מיד את ביאורם; (3) בעת חלות הנבואה על הנביא איבריו מזדעזעים, כוח גופו כושל, ורק הדעת נותרת פנויה לקבל את מראה הנבואה; (4) הנבואה אינה שורה על הנביא בכל עת שהוא חפץ ומוכן לקבלה, אלא הנביאים "מכוונים דעתן ויושבים שמחים וטובי-לב ומתבודדין" עד שתשרה עליהם הנבואה, "ואף-על-פי שמכוונים דעתן אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה".

ארבע המעלות של נבואת משה רבנו

נבואתו של משה רבנו ייחודית מכל שאר אופני הנבואה, וכך פוסק רבנו בהלכות יסודי התורה (ז, י): "כל הדברים שאמרנו הן דרך הנבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים, חוץ ממה רבנו ורבן של כל הנביאים". רבנו הרמב"ם מציג שם ארבעה מאפיינים אשר מייחדים את נבואת משה רבנו מכל נבואות הנביאים שהיו ושיהיו: "ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים?". וחילקנו את תשובתו כאמור לארבעה חלקים, והם הלכות י-ג שם:

[י] "שכל הנביאים בחלום או במראה, ומשה רבנו והוא ער ועומד שנאמר: 'ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו' [במ' ז, פט]."

ובהקדמתו לפרק חלק כתב (עמ' קמג): "שכל נביא לא יבואהו החזון אלא בזמן השינה כמו שאמר בכמה מקומות 'בחלום הלילה' [בר' לא, כד],... והרבה מן העניין הזה, או ביום אחר תרדמה הנופלת על הנביא, והוא מצב שבו שובתים כל חושיו ומתרוקנת מחשבתו כעין שינה, ומצב זה נקרא מחזה ומראה, ועליו הוא אומר 'במראות אלהים' [יח' ח, ג]. ומשה בא לו הדיבור ביום והוא עומד [...], אמר יתעלה: 'אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה' [במ' יב ו-ז]."

[יא] "כל הנביאים על-ידי מלאך, לפיכך רואין מה שהם רואין במשל וחיידה. משה רבנו לא על-ידי מלאך, שנאמר: 'פה אל פה אדבר בו' [שם יב, ח], ונאמר: 'ודבר יי אל משה פנים אל פנים' [שמ' לג, יא], ונאמר: 'ותמנת יי גיט' [במ' שם], כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל, הוא שהתורה מעידה עליו: 'ומראה ולא בחידת' [שם], שאינו מתנבא בחידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו."

ובהקדמתו לפרק חלק כתב (עמ' קמג): "שכל נביא איזה שיהיה, אין ה' מדבר אתו כי אם על-ידי אמצעי, ומשה בלי אמצעי כמו שאמר 'פה אל פה אדבר בו' [שם]."

[יב] "כל הנביאים יראין ונבהלין ומתמוגגין, ומשה רבנו אינו כן, הוא שהכתוב אומר: 'פאשר ידבר איש אל רעהו' [שמ' לג, יא], כמו שאין אדם נבהל לשמוע דברי חברו, כך היה כוח בדעתו של משה רבנו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עמדו שלם."

ובהקדמתו לפרק חלק כתב (עמ' קמג): "שהנביא כאשר בא לו החזון ואף-על-פי שהוא במראה ועל-ידי מלאך ייחלשו כוחותיו ומתחלחל גופו, וירד עליו מורא עצום מאד כאלו הולך למות [...], ומשה אינו כן, אלא יבואהו הדיבור ולא תארע לו חלחלה כלל, והוא אמרו יתעלה 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים פאשר ידבר איש אל רעהו' [שמ' לג, יא], כלומר כשם שלא יארע לאדם שום חרדה מדברי חברו,

תודה לנדיבי הלב אנשי בית-הכנסת "מקור חיים" נתניה, על שותפותם בהוצאת העלון, יבורכו ממקור הברכות תודה לכל התורמים והמסוייעים להוצאת הספר: "אפיקים להרמב"ם"

ברכת ה' למשתתפי לימוד "מורה הנבוכים" בימי חמישי ויהי נועם ה' עליהם ואור חסדו על צאצאיהם, אבי"ר תודה מיוחדת לשלמה שוקר יצ"ו על הגהת העלון

אינם שלו אלא מפי הגבורה ולפיכך אנו מדייקים בתורה חסרות ויתרות, סמיכות פרשיות וכל "ג מידות".

והכיתות שהזכרנו לעיל, החליפו את ספר-התורה בספרים שכתבו אליליהם הטמאים שהזכרנו לעיל, ומדייקים בדברי אליליהם חסרות ויתרות, ואף פותחים את ספריהם באקראיות כדי למצוא "דברי חפץ" שיתאימו לבעיותיהם ולייסוריהם שנענשו בהם על העבודה-הזרה אשר בידם. ובמקום לשוב לא-לאמת בבכי ובתחנונים, מוסיפים הם חטא על פשע בדמותם שאיליליהם חיים וקיימים, ועל-ידי פתיחת ספריהם – אליליהם המתים "מדריכים" אותם, וכך הם פונים אליהם "מתקשרים" עמם. ואיליליהם מתים וזרותים, אך מאמיניהם אינם יודעים שגם הם בסכנת מיתה וכריתה מארץ החיים.

וחמור מכך, האמונה באדם עפר מן האדמה שאינו טועה ואינו שוגה, ושכל דבריו דברי א-להים חיים, היא עבודת אלילים! כי אפילו משה רבנו, בחיר המין האנושי, שגה וחסא! ולהבדיל ממנו אלף אלפים, אלה עלובי הרוח שמוטי השפתיים מחלקי הדולרים וחורקי השיניים, לובשי השחורים האפלים אשר נחשבים לגדולים, שתאוות הבצע והגדלות כבר השחיתו מזמן את נפשם, וצואת הסכלות כבר טמטמה את שכלם וניפחה את בטנם ובהמיותם, האין השוואתם לבחיר המין האנושי איננה עבירה חמורה ואף גנאי גדול לאנושות כולה?!

ונצרך את דברי מרי יוסף קאפח בהלכות יסודי התורה ז (אות לו): "בכל הנביאים החזון הוא מאת ה', אבל המלים הם של הנביא, וכל נביא מתרגם את חזונו למלים שלו, מה שאין כן במשה רבנו ע"ה, המלים

אדיר דחות-הלו יצ"ו ♦ מדוע נאסרו המאכלות האסורות?

וכך ביאר עניין זה דוד המלך: "וְאָדָם בִּיקֵר בַּל יִלֵּין נִמְשַׁל פְּבַהֲמוֹת נְדָמוֹ" (תהלים מט, יג), כלומר אדם שאינו דבק ביקר שכלו – בצלם הא-לוה שבו, וְחָדַל מִלְהַנְחוֹת אֶת הַלִּיכוֹתָיו לִפְנֵי, הוֹפֵךְ אֶט אֶט לְבַהֲמָה, עד שהוא נמשל לה ודומה לה. וכך ביאר גם רבנו בהקדמתו לפירושו למשנה, וזה לשונו (עמ' כג): "ודי לך דברי גדול הפילוסופים [אריסטו]: 'מטרת ה' בנו שנהיה נבונים צדיקים', שאם היה האדם חכם ונבון אבל רודף אחרי התאוות, אינו חכם באמת, כי ראשית חכמה שלא יקח האדם מהתענוגות הגופניות אלא כדי קיום הגוף". והכוונה במילת "צדיקים" לכל העניינים שבין אדם לחברו, כלומר תכלית האדם עלי אדמות היא להיות אדם נבון ומשכיל ונוח לבריות.

נמצא, כי האויבת הגדולה ביותר של החכמה היא רדיפת התאוות, כי רדיפת התאוות מרחיקה את האדם מן החכמה ומדרדרת אותו לשפלות הבהמה, ולעתים אף גרוע מכך. ולא רק הימשכות אחר המאכלות האסורות, נהייה אחר כל תאוה היא חרפה לאדם, ולעולם צריך האדם לזכור בעת שיצרו מנסה להטות לדבר עבירה, אנה יולך את חרפתו ליום הדין וליום התוכחה? וזה לשון הרמב"ם בספרו מורה-הנבוכים (ג, ח):

"יש מבני אדם אנשים כמו שאמרנו [=אישים נעלים], כל הכרחי החומר [=דרישות החומר הכרחיות לקיום האדם] אצלם חרפה וגנאי ומגרעות שההכרח מחייבם, ובפרט חוש המישוש [=ההנאה החושנית] אשר הוא חרפה לנו כפי שאמר אריסטו, אשר בו מתאווים אנו את האכילה והשתיה והתשמיש, שראוי למעט בו ככל האפשר, ולהסתגר בו ולהצטער בעשייתו. [...] אלא יהיה האדם שולט על כל הצרכים הללו, וממעט בהם ככל יכולתו, ולא יקח מהם כי אם מה שאי אפשר בלעדיו [...] אבל [...] עדת הסכלים [...] עשו תכליתם אותו החוש אשר הוא חרפתנו הגדולה, כלומר חוש המישוש, ואין להם מחשבה ולא רעיון כי אם באכילה ותשמיש לא יותר".

ומעניינת העובדה שהרמב"ם בוחר להביא דוגמאות לאדם שלם במידותיו דווקא מאריסטו, וזו ראייה להערכתו את חכמתו ומעלותיו המידותיות.

נבלים "ברשות" התורה

מטרת התורה באיסור כל המאכלות האסורות היא כאמור, להכשיר את האדם להיות מרוסן בתאוותיו, להתרחק מבהמיותו ולדבוק בצלם הא-לוה שבו. אולם, לצערנו ישנם לא מעטים אשר חזות הכל בעיניהם היא הידורי כשרות. הם ידקדקו שלא לאכול אצל הוריהם וקרוביהם מפני שאינם מקפידים על כשרות מסוימת, ברם בבואם על שולחנם זוללים וסובאים, קבר פתוח גרונם.

הם שגו או שהושגו לחשוב שבזלילתם אינם חוטאים לנפשם, מפני שהכשר בד"ץ הוטבע על שולחנם והכשיר את תאוותם: "כִּי כָּל שְׁלֶחָנוֹת מְלָאוּ קִיָּא צֹאֵה בְּלֵי מְקוֹם" (ישעיה כח, ח). ואיני בטוח שהם טובים בהרבה מאוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר שנואי נפשם, שהרי אלה שטופים במאכל ומשתה ונפשם הגיעה עד קצה התאוותנות, ואלה שטופים במאכל ומשתה ונפשם הגיעה לאותו קצה בזוי. ואולי לא לחינם הזכירם הנביא יחזקאל (ישעיה סו, ז): "הַמְתַּקְדָּשִׁים וְהַמְטַהְרִים [...] אֲכָלֵי בָּשָׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבָר".

ואלה וגם אלה מתנוודדים נפוחים והלוויים, מבעירים את אש התאוה בבטנם ומבערים את הדעת מקרבם, ואלה וגם אלה אינם שמים לנגד עיניהם את תכלית האדם: "והוא ציור המושכלות [...] אשר הנעלה והנכבדה בהן השגת ה' והמלאכים ויתר פעולותיו כפי היכולת" (מ"ג שם), "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע" את ה'...

בהקדמתו למסכת אבות, הרמב"ם פורש את משנתו בתורת הנפש ומדריך את האדם כיצד עליו לרפא את נפשו מן המידות הרעות. הרמב"ם האריך בעניין זה מפני שבריארות הנפש ואיזון מידותיה "מביאים לידי שלמות גדולה ואושר אמתי" (שם, עמ' רמז).

בנפש האדם ישנן תכונות רבות, כל תכונה ותכונה מורכבת משלוש מידות: שתי מידות רעות ואחת טובה. לדוגמה, הנדיבות היא מידה טובה, נמצאת בין שתי מידות רעות: הקמצנות והפזרנות. על האדם לאזן את תכונת נפשו זו, ולהביא את נפשו למידת הנדיבות שהיא ממוצעת בין הקמצנות והפזרנות [=שביל הזהב]. הרמב"ם מלמד אותנו שיש בכוח האדם להשפיע על נפשו בפעולותיו, מפני שכל מעשה ופעולה של האדם מטים מעט את תכונת נפשו לכיוון המידה הטובה או הרעה.

לדוגמה, כאשר אדם קמצן נותן פרוטה לעני הוא מטה את תכונת נפשו לכיוון הנדיבות, אך עליו לחזור פעמים רבות על מעשה הנדיבות והנתינה, כדי שנפשו תתרפא מקמצנותה. אמנם, לאדם רע עין קשה יותר לרפא את נפשו ולהטות אותה לנדיבות מאשר לאדם פזון, מפני שהנפש בדרך כלל נמשכת לקצה התאוותני והאינטרסנטי, בשל השפעת טבע האדם הבהמי והאנוכי מראשית יצירתו. ולכן במקרה דנן, הצידיקן יצטרך לחזור פעמים רבות יותר על פעולת הנדיבות, מאשר פעולות הריסון שיהיה על האדם הפזון לנקוט, כדי לרסן את פזרנותו ולהגיע למעלת הנדיבות.

לאור תורת הנפש של רבנו הרמב"ם ננסה להבין גם את הברייתא המפורסמת שנאמרה בבית מדרשו של ר' ישמעאל (יומא לט ע"א): "עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר: 'וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתְּם בָּם' [ויק' יא, מג] אל תקרי 'ונטמאתם' [=שהרי חסרה אל"ף במלה זו] אלא 'ונטמטם' [בחילוף האות ת"ו באות ט"ת]".

מדוע נאסרו המאכלות האסורות?

לפי רבנו הרמב"ם רוב המצוות נועדו להכשיר את האדם להיות אדם, כלומר לעצב את נפשו ולרוממו להיות אדם ישר, נעים, נוח, מתון, גמיש (=נוח לקבל את האמת), מרסן את תאוותיו, רודף צדק ואמת, נדיב, שמח וטוב-לב, וכיו"ב. וזה לשון רבנו בהקדמתו לאבות:

"התורה לא אסרה מה שאסרה וציוותה מה שציוותה כי אם מסיבה זו [...], כי איסור כל המאכלות האסורות ואיסור הביאות האסורות [...], כל זה לא ציווה ה' עלינו אלא כדי שנתרחק מגבול התאוותנות הרחקה גדולה [...], כדי שתתחזק בנפשנו תכונת הפרישות [...], וכן כל מה שבא בתורה מנתינת המעשרות, והלקט, והשכחה, והפאה, והפרט, והעוללות, ודין השמיטה והיובל, והצדקה די מחסורו, כל זה [...] כדי שנתרחק מגבול הכיליות מרחק גדול ונתקרב לגבול הפזרנות, כדי שתתחזק בנו מידת הנדיבות. ועל דרך זו התבונן ברוב המצוות תמצא שכולם מכשירים כוחות הנפש" (עמ' רנד).

כלומר, מטרת התורה בכל המצוות היא להכשיר את כוחות הנפש, ולהביא כל תכונה ותכונה בקרב האדם למעלה הטובה שבה. וכך הם פני הדברים גם ביחס למאכלות האסורות, כי המטרה בהם היא להרחיק אותנו מגבול התאוותנות הרחקה יתרה. נמצא, כי הטמטום שעליו מדבר ר' ישמעאל בתלמוד, אינו טמטום שכלי אורגני שנגרם באופן מאגי מאכילת דבר טמא, אלא ההליכה אחר התאוות גורמת בסופו של דבר לטמטום המחשבה. כי בהפניית כל כוחות הנפש אל התאוה סוף האדם להיות כבהמה, זהו אפוא הטמטום. אך פעולה אחת לכיוון התאוות, אף שהיא תטה את האדם מעט לכיוון בהמיותו היא לא תגרום לו להיות כבהמה או טמטום אותו. רק חזרה שוב ושוב על העבירות תגרום לנפשו בסופו של דבר להיטמטם – כלומר להיות משולה כבהמה.

צְמוּקִים מְרִים-מְתוּקִים (ב) ♦ גּוּלֵי חוּבְרֵי

לְרַגַע – שֶׁב הַחֵיוֹף עַל פְּנֵי גְאוּלֵי וְהַעֲצָב וְנִעְלָם. חֶסֶד עֲשֵׂתָה עִמָּה הַמּוֹרָה – מִמֶּשׁ קִימָה עוֹלָם...

וּפְתָאֵם הִיא חוֹשֶׁבֶת שְׂאֶכֶן אִמָּא צְדָקָה, וְאִפְלו שׁוֹכַחַת שֶׁהַפְּרוֹת שֶׁלְפָנֶיהָ הֵם בְּעֵצָם... צְדָקָה...

וּבְכָל זֹאת מוֹכֵנָה כְּבָר לְאֹכֵל מִכָּל הַפְּרוֹת, וְכָבֵר מְרִיטָה כִּמְעַט כְּמוֹ כָּל הָאֲחֵרוֹת... וְהַבְּנוֹת – שֶׁשֶׁקְּרָנוֹתָן גּוֹבְרֹת בּוֹחֲנוֹת אֶת הַצְּמוּקִים – בְּחִינָה חוֹזְרֹת: מִבִּיטוֹת בְּפִלְיָאָה וְאֶת הַפְּנִיָּם מְעַקְמוֹת, אִךְ לְמִשְׁמַע דְּבָרֵי הַמּוֹרָה – גַּם הֵן טוֹעֲמוֹת... "אֲכִס! מַה זֶה? – יֵשׁ לְצְמוּק עֲצָמוֹת!" – כּוֹעֲסוֹת אַחֲדוֹת וְאַחֲרוֹת צוֹחֲקוֹת וְאֶת "הַפְּרִי הַמֵּיחָד" מִפִּיהֶן מִיד יוֹרְקוֹת... וְגְאוּלֵי מִן הַצַּד – בְּרַגְשׁוֹת מְעֻרְבִים, רוֹצֵה כְּבָר לְהַסְבִּיר שֶׁהַצְּמוּקִים טוֹבִים. לְגַלוֹת שֶׁמְקוּמָם אַחֵר כְּבוֹד, בְּשֶׁבֶת – לְקָדוּשׁ, אִז מַה כָּאֵן כָּל הָרַעַשׁ וְהַקְּשָׁקוּשׁ...? הַלְוָא שֶׁיִּכְוְלָה הִיְתָה לוֹמֵר רַק פְּעַם: רַק תּוֹצִיאֵנוּ אֶת הַחֲרָצִינִים וְרָאוּ אִיזָה טַעַם! אֲבָל אֲסוּר לָהּ לְדַבֵּר פֶּן יִתְגַּלֶּה סוּדָה וְאִז לְלַעַג תִּהְיֶה, וְלַמּוֹרָה – תִּפְגַּע בְּהַפְרֵת הַתּוֹדָה.

לְכֵן, יוֹשֶׁבֶת לָהּ גְאוּלֵי בְּשֶׁקֶט, מוֹל הַפְּרוֹת הַנְּאִיִּם, שְׁעַם כָּל הַמְחַשְׁבוֹת – כִּמְעַט וְלֹא נִבְלָעִים...

שׁוֹמַעַת אֶת הַרְכִּילוֹת עַל הַמּוֹרָה "הַקְּמַצְנִית – הַמְּגִיעִילָה", שֶׁצְמוּקִים כִּהֵן עֲלוֹבִים הַבִּיאָה וְאִתָּם עוֹד הַצָּנָה מְפַעֵילָה...

פְּתָאֵם מִבְּחִינָה גְאוּלֵי בִלְדָה שְׂאֵל הַבְּנוֹת נִגְשֶׁת – לוֹחֶשֶׁת (כֵּן, אוֹתָהּ יִלְדָה שְׂאֵת כְּתָר "מִלְכַת הַכֶּתֶה" מְנַסָּה מִמֶּנָּה לְרִשֶׁת, וְלִשֵׁם כֵּךְ מוֹכֵנָה לְעֲשׂוֹת הַכָּל לְגְאוּלֵי – גַּם לְהַכִּין פֶּח

וְרִשֶׁת), וְכָבֵר נְשַׁלְחִים מְבַטִּים לְעֵבֶר גְאוּלֵי – עִם צְחֻקִים, בְּצִרוּף מְלוֹת גְּנָאֵי עֲלֶיהָ וְכַמוֹכֵן עַל הַצְּמוּקִים. אֲבָל גְאוּלֵי כְּבָר לֹא שׁוֹמַעַת, שְׁהֵרִי אֶת הָאֲמַת הַכֶּתֶה כְּלָה יוֹדַעַת... וְהַסְמַק כְּבָר עוֹלָה אֶל מַעַל לְלַחֲיִים

וְדוּמָה שְׂאֵף מְכַסֶּה הוּא גַם אֶת הָאֲזָנִים, בְּרוּר מַעַל לְכָל סִפֵּק כִּי אוֹתָהּ הִילְדָה הַמְתַּחַרָה, עֲקָבָה וְגִלְתָה בְּדִיּוּק מַה עֲשֵׂתָה כָּאֵן הַמּוֹרָה, וְעִתָּה, בְּשִׁמְחָה לֹאִיד – מוֹסִיפָה שְׁמֵן לְמַדוּרָה וּמְעוֹדְדָת אֶת לִיצְנֵיּוֹת הַכֶּתֶה – בְּלַעַג נוֹרָא... וְגְאוּלֵי מְנַסָּה תַחְלָה לְהַתְעַלֵּם, וְכִשְׂאֵלֶיהָ פּוֹנִים – חוֹשֶׁבֶת לְהַתְמַם... – "מְגִיעִילָה! קְמַצְנִית!" – קוֹרְאוֹת לְעֵבֶרָה. – "כִּכָּה כָּל תִּימְנִית!" – נִשְׁמַעַת הָעֵרָה... – "לֹא נִכּוֹן! לֹא כָּלָם כֵּךְ נִהְיִים!" – הֵם פְּשוּט מְאֹד – רַק עֲנִיִּים!..." וְהַדְּמַעוֹת – שֶׁבְּגָרוֹן הֵיוּ עַד כִּה חֲנוּקוֹת פּוֹרְצוֹת בְּכָאֵב – כְּמוֹ צוֹעֲקוֹת... וְאֶת יְתֵר הַהַעֲלָבוֹת – גְאוּלֵי כְּבָר לֹא שׁוֹמַעַת כִּי עִם יִלְקוּטָה – בְּפְרוּזְדוֹר הִיא מִהַר פּוֹסַעַת... וְהַמּוֹרָה – לֹא הַבְּחִינָה בְּהַ דוֹקָא – בְּהַמְלָה הִיְתָה הִיא כִּה עֲסוּקָה! רָצָה גְאוּלֵי, מִבֵּית הַסֵּפֶר רוֹצֵה לְהַעֲלֵם – לֹא חוֹשֶׁבֶת אִיךָ אֲפֹשֶׁר לִ"יִרְבִּיתָה" לְשַׁלֵּם... רַק רוֹצֵה הַבִּיתָה לְהַגִּיעַ בְּמַהְרָה,

מתוך הספר "החוט של סבא" שכולל סיפורי מופת מחייו של ר' יחיאל ב"ר חיים קאפח זצ"ל. הספר שזור באיורים צבעוניים מאירי עיניים. לרכישת ספר נפלא זה: דוד 050-5911022

לְנוּחַ וְלַהֲרַגֵּעַ מִהַסְפּוּר הַנוֹרָא... אִךְ הַדְרָךְ בְּשִׁבִיל הַכְּרֶכֶר – עֲכָשִׁיו מִשְׁתַּרְכֶּת, נִרְאָה כְּאִלוּ הַיּוֹם הִיא מִמֶּשׁ מִתְאַרְכֶּת... וְגְאוּלֵי – לֹאט וּבְכִבְדוֹת הוֹלְכֶת, מִבִּיטָה בְּעֵצִים בּוֹדְדִים שְׁעֵדִין בְּשַׁלְכַת וּמִבִּין הַדְּמַעוֹת וְהַעֲצָב – לֹא רוֹאֶה פְּרָחִים... רַק עֲשָׂב! הוֹלְכַת וּבוֹכָה... עֲצוּבָה, נְבוֹכָה... "הֵם רַק עֲנִיִּים" – הִיא מְצַטֶּטֶת בְּכָאֵב וְהַדְּמַעוֹת נוֹשְׂרוֹת מֵאֲלֵיהֶן – מִעַמֵּק הַלֵּב. "אִז מַה זֶה שֶׁיֵּךְ שְׂאִבָּא שְׁלֵי תִימְנִי? עֲכָשִׁיו אֵין לוֹ עֲבוּדָה זֶה רַק זְמַנִּי! חוּץ מִזֶּה, אֲבָא הוּא תְלַמֵּיד חֶכֶם גְּדוֹל וְכָל מִינֵי דְבָרִים – לְעֲשׂוֹת הוּא יוֹכֵל! כָּלָם – אֶת אֲבָא, ר' יְחִיא – מְכִירִים וְגַם כְּשֶׂאֵין לוֹ כֶּסֶף – אוֹתוֹ מוֹקִירִים. אִז לְמָה אוֹתִי כָּל כֵּךְ מְעִלְבִים? לְמָה בְּגַלֵּל כֶּסֶף – יִלְדִים מְכֹאֲבִים? אוֹלֵי אֲצִיעַ לְאֲבָא מִשְׁהוּ מִיחַד לְעֲשׂוֹת וְאִז יִהְיֶה כֶּסֶף וְלֹא אֲצַטְרֵךְ לְהַתְבַּזּוֹת? לֹא! לֹא אֲסַפֵּר לְאֲבָא אֵף מְלָה! הִרִי לְהַכְאִיב לוֹ מְאֹד אֲנִי עֲלוּלָה... רַגְשָׁן הוּא אֲבָא וְאֶהְבֶּתוּ אֵלַי מְעַלָּה. אוֹלֵי אֲסַפֵּר לוֹ כְּשֶׂאֶהְיָה מִמֶּשׁ גְּדוּלָה..."

תודה לגולי ולאישה דוד היקרים על הסיפורים המרגשים והמחכימים!
עודדו את יצירות הרוח של יהודי תימן! רכשו את הספר והביאו ברכה לבייתכם!

מדוע נאסרו המאכלות האסורות? ♦ המשך מעמ' קודם

יתברך. ואיך ישכילו וידעו? והלא בהמיותם כבר מוליכה אותם ומנהיגה את מה שנותר משכלם. ונסיים בדברי ר' נתנאל בן פיומי בספרו גן-השכלים, וזה לשונו (עמ' 10):

"אמר אחד החכמים: עליכם לירוא את ה' שתבח, ולחדול מלהרבות במאכלות, ומלהרבות בדברים, ומלהרבות בשינה, ולסבול את נזקי בני אדם [...] כי ביראת ה' תשיגו את האושר, ובעזיבת ריבוי המאכלות ישותקו התאוות, ובעזיבת ריבוי הדברים תינצלו מצרות, ובעזיבת ריבוי השינה תתבוננו בבריאת ארץ ושמים, ובסבלכם נזקי בני אדם תשיגו את כל חפציתכם, ואז תהיה נפשכם כמלך בתוך גינה וכסוס בתוך רחבה."

נמצא ששוגים אלה אשר מבינים את דרשת התלמוד ביומא כפשוטה, שאכילת מאכל אסור מטמטמת לבו של אדם, והפרזה באכילה זולילה וסביאה, כל עוד היא בהכשר ה"בד"ץ היא מותרת ואף רצויה (אכול וקבל שכר, ועדיף שיקנו כמה שיותר, שהרי כך מוסדות הכשרות שלהם מרוויחים יותר, ובעקיפין גם גדולי התורה אשר מתואמים בחשאי עם בעלי ההון). ואולי הם אף מטעים בכוונה

תחילה, כדי להפחיד אנשים לקנות דווקא מהכשרות ה"מהודרות" שלהם, ולא להסתפק בכשרות הרגילה, והכל חוזר אל הכסף... ואין לי ספק שמי ששגה ואכל פעם אחת בשר כלב או חזיר וכיו"ב, רחוק מבהמיותו יותר ממי שממלא כרסו באכילה מכל הבא ליד בכשרות בד"ץ, זולל וסובא. ומי שכרסו מתפקעת מרוב אכילה קרוב לבהמיותו הרבה יותר ממי ששגה פעם אחת או פעמיים. אך לעולם גדולי התורה לא יגידו לנו זאת, כי הדבר עלול לגרום נזק לבעלי ההון ש"תורמים" לגדולים ולמוסדותיהם כדי שיעודדו את חסידיהם לרכוש את מוצריהם (ראו לדוגמה את קשריו של המאכער הידוע עם חברת הסיגריות פיליפ מוריס).

ונסיים בנקודה למחשבה, אדם שלמד שאכילת בשר כלב או חזיר מטמטמת את לבו, עלול להרגיש רע מאד ולהתרחק מעשיית תשובה, כי ישגה לחשוב שכבר אין לו תקנה. ואילו לפי הבנתו של רבנו הרמב"ם, לא קרה שום דבר, נכון שהוא הסיט את נפשו לכיוון הבהמי התאוותני, אך בידו היכולת לשוב בתשובה מהפקרותו, ולהרחיק את נפשו מבהמיותו.

מטרת רבנו בחיי בספרו "תורת חובות הלבבות"

רבנו בחיי אומר (בעמ' לח) שמטרתו "להעיר ולעורר את הפתאים ושאינם ממלאים חובתם [בקיום המצוות המוסריות והמחשבתיות] מאנשי תורתנו ונוחלי חוקי דתנו". על המילה "להעיר" אומר מרי יוסף קאפח שם: "תלטף" [כך היא במקור הערבי] – הערה הנעשית בתבונה ובעדינות לפי דרכו של אותו שמעירים לו". וכמה חכמה תבונה ועדינות טמונות בהערה זו, ובמיוחד בדור שלנו, שהנערים והילדים (ולא פחות הבוגרים) זקוקים להדרכה מחוכמת המתאמת לאישיותם ולמידותיהם (וסימך "תלטף" בערבית, שתהא הערתך כליטוף נעים באוזן השומעים).

כמו שאומר רס"ג בפירושו לפסוק "הוכח לחכם ויִאָהֶבְךָ" (מש' ט, ח): "אבל הצדיק הרי איך שתטיף לו יאהב אותך על כך", כי "כל ביקורת, תהיה מטרתה אשר תהיה, יש בה מן הלימוד" (מרי, מבוא לתה', עמ' 10). כלומר, שאיפת אוהב האמת היא לטוהר האמת, ולכן יאהב את מוכיחיו איך שיוכיחוהו.

האגדה – מהותה ותכליתה

"[והחלק] הרביעי [ממטרות התלמוד], הדרשות [...] והוא לתכלית גדולה מאד, במה שהוא כולל מן הרמזים העמוקים והעניינים הנפלאים, [...] ויתגלו מהם מן העניינים האלהיים ועניינים אמתיים [...], וכשתביט בהם בפשוטם תמצא בהם נגד המושכל מה שאין למעלה ממנו. [...] ואם הסיור ה' המסך מעל לב מי שרצוי לפניו אחרי שהכשיר עצמו בלמודים, בין מהם לפי כוח שכלו. ואין לאדם לעשות עם הלמוד וההשתדלות בעסק התורה אלא לכוון את לבו לה' ויתפלל לפניו ויתחנן שיחנהו דעת ויעזרהו ויגלה לו הסודות הכמוסים בכתבי הקדש. כמו שמצאנו דוד ע"ה עשה כן והוא אמרו: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך" (הקדמת רבנו לפיהמ"ש).

בתלמוד הירושלמי נאמר לגבי קריאת מגילת אסתר (מגילה ב, א): "קראה על פה – לא יצא, דכתיב כְּתָבָם", ובתלמוד הבבלי נאמר (גיטין ס ע"ב): "כתיב: 'כְּתָב לָךְ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' [שמ' לד, כז], וכתיב: 'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' [שם], הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על-פה, דברים שבעל-פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב".

הברית של ה' עם עם-ישראל נכרתה על בסיס התורה שבעל-פה (ראה רש"י שם), וההיתר לכתיבת דברים שבעל-פה ניתן ב"אילוץ" שמא תישכח התורה עקב מיעוט העוסקים בה, כפי שנראה להלן בדברי רבנו הרמב"ם בהקדמתו ל"משנה תורה".

על-פי מדרש תנחומא (כי תשא, לד), הסיבה שהתורה שבעל-פה צריכה להישאר בעל-פה היא: "לפי שצפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה ולהיות קורין בה יונית והם אומרים אנו ישראל", כלומר לא יהיה הבדל בינם לבין עם-ישראל, משום שגם הם יכולים "לשלוף" ספרים משלהם, ולהגיד שגם להם יש תורה כתובה: "אמר להם הקב"ה לאומות: אתם אומרים שאתם בני? איני יודע, אלא מי שמיסטורין שלי אצלו [=סוד, היא התורה שבעל-פה], הם בני, ואי זו היא? זו המשנה שניתנה על-פה והכל ממך לדרוש", וזוהי סמכותם של חכמי ישראל שבכל דור ודור.

ברגע שהחומר שבעל-פה נכתב מפאת ה"אילוץ", הכל נפרץ. על-פי מה שנאמר במדרש הנ"ל, ביקש משה מהקב"ה שהמשנה תהיה בכתב, אך הקב"ה השיב לו: "מה אתה מבקש שתהא המשנה בכתב? ומה בין ישראל לאומות?!", כלומר לא יהיה הבדל בין עם-ישראל לאומות העולם כפי שכתבנו לעיל, וכדברי המדרש "אכתוב לו רובי תורתך כמו זר נחשב".

בתלמוד (תמורה יד) אנו מוצאים חיזוק להיתר כתיבת דברים שבעל-פה. מסופר שם על רב דימי שעלה מבבל לארץ-ישראל ושמע שמועה שנאמרה בשמו של ר' יהושע בן לוי מפיו של ר' ירמיה, והתלהב ממנה עד שרצה לרשום אותה ולשלוח לידידו רב יוסף שנשאר בבבל. התלמוד שואל כיצד רב דימי חשב לעשות דבר שלמעשה הוא אסור? התשובה היא שהוא לא רצה לשכוח את החידוש ששמע ולכן ביקש לכתבו, ואז דרשו חכמים את הכתוב בתהלים (קייט, קכו): "עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ הַפְּרוֹ תוֹרַתְךָ" כהיתר לכך, ועוד אמרו: מוטב שתיעקר מצות התורה שלא לכתוב דברים שבעל-פה ולא תשתכח התורה מישראל.

רבנו הרמב"ם לא הזכיר את איסור כתיבת דברים שבעל-פה, ופסק בהלכות תלמוד תורה (א, יג-יד) את חובת האדם לשלש את זמן לימודו, ומציין את חובת לימוד התורה שבעל-פה. ברם, ב"מורה הנבוכים" רבנו כותב כך (א, עא): "וכבר ידעת כי אפילו תורה שבעל-פה המקובלת לא הייתה כתובה לפנים, כפי הציווי המפורסם באומה: דברים שאמרת לך על-פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב".

נראה שרבנו סובר כדעת ר' יהודה אלברצלוני (המאה ה"א), שהאמירה "דברים שאמרת לך על-פה" היא לעניין קרי וכתב שבתורה, ולא לעניין איסור לימוד תורה שבעל-פה מן הכתב ולכן רבנו פוסק בהלכות ספר תורה (ז, יא): "אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא או שכתב מילה שהיא קרא וכתב כקריאתה כגון שכתב: 'ישכבנה' במקום 'ישגלנה', 'ובטחורים' במקום 'ובעפולים' וכיוצא בהן [...] – הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות".

גם בהלכות תפילה (יב, ח) רבנו מביא את האיסור הנ"ל: "הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בעניין אחד, כגון 'אחרי מות' ו'אך בעשור' שבפרשת אמור אל הכהנים, והוא שלא יקרא על-פה, שאסור לקרוא שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת" (ענין דברי ר"י קאפח שם, הע' יח) וכפי הנהוג בקריאת התורה בתעניות ציבור, שאנו מדלגים בפרשת כי תשא בין הקורא ראשון לבין הקוראים האחרים.

בהקדמתו ל"משנה תורה" (יב-יד), רבנו כותב כך:

"רבנו הקדוש חיבר המשנה, ומימות משה רבנו ועד רבנו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל-פה, אלא בכל דור ודור ראש בית-דין או נביא שיהיה באותו הדור כותב לעצמו זיכרון השמועות ששמע מרבותיו, והוא מלמד על-פה ברבים. וכל אחד כותב לעצמו כפי כוחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה, אלא במידה משלוש עשרה מידות והסכימו עליהן בית-דין הגדול, וכך היה הדבר תמיד עד רבנו הקדוש.

והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינין וכל הביאורין והפירושין ששמעו ממה רבנו ושלמדו בית-דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה, וחיבר מהכל ספר המשנה. ושיננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם, וריבצו בכל מקום כדי שלא תשתכח תורה שבעל-פה מישראל. ולמה עשה רבנו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שהתלמידין מתמעטין והולכין, והצרות מתחדשות ובאות ומלכות הרשעה פושטת בעולם ומתגברת, וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות, חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא יישכח".

וזו גם הסיבה שרבנו הרמב"ם הגיש לנו את כל התורה כשהיא מנופה ונגישה ללא התפתלויות והתחכמויות של רבני הזמן, הנוהגים בשיטת "זה אומר בכה וזה אומר בכה", ומשחילים פיל בחור המחט. ולצערנו הרב, רבים מעדיפים ללכת שבי אחרי מנעמי החיים, מזלזלים בחכמים ובמסורת אבותם נוחי הנפש, ומאמצים מנהגים של אחרים ונשמעים כמו בדיחה גרועה. ה' ירחם.

כמה השלמות למאמרו של הרב המאיר / מאת א' דחוח-הלוי

1) ההיתר לכתיבת תורה שבעל-פה ניתן אך ורק לדברים המוסכמים שנפסקו להלכה בתלמוד ואושרו על-ידי הסנהדרין. כתיבת חידושי הלכה לא הותרה כלל, אלא תחת תנאים מגבילים רבים, וכמו שפירטתי במאמרי "כתיבת חידושי הלכה במשנת הרמב"ם".

2) הכל נפרץ מכיוון שמלקטי ההגיגים ומחדשי החידושים לפי דמיונם, שגו לחשוב שמוותר לכתוב חידושי תורה ללא שום מגבלה, ואף הגדילו להביל, בסברם שמדובר במצוה מן המובחר, ומי שאינו כותב ומחדש עובר בלאו.

3) הסיפור בתלמוד על רב דימי מוכיח שהאיסור לכתיבת חידושי תורה עדיין עומד בעינו, שהרי נאמר שם: "וְאֵי הוֹת לִיה אִיגְרָתָא מִי אֲפֻשֵׁר לְמִשְׁלַחָה? וְהָא [...] אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פּוֹתְבֵי הַלְכוֹת קְשׁוּרֵי תוֹרָה, וְהַלְמַד מֵהֶן אֵינּוּ נוֹטְלִי שְׂכָר". והתירוץ הוא: "דילמא מילתא חדתא שאני". וכבר הסביר לנו מרי יוסף קאפח במבואו ל"משנה תורה", כי מדובר בהיתר לכתוב חידושים הכרחיים באמת שלא ניתן ללמד מן המקורות הקיימים. כי אם ניתן ללמד מן המקורות הקיימים אין צורך בהם, והאיסור לכתיבת חידושי תורה עומד בעינו. הוי אומר, האיסור לחדש חידושים נדחה לשעתו לצורך גדול ובנסיבות ייחודיות, ורק בתנאי שהמחבר עומד בתנאי פיקוח ובקרה הדוקים וקשוחים מאד.

4) רבנו אומר מפורשות ב"מורה הנבוכים" (א, עא), שהאמירה "דברים שאמרת לך על-פה" היא לעניין איסור כתיבת תורה שבעל-פה, ולא לעניין קרי וכתב שבתורה, וזה לשונו:

"וכבר ידעת כי אפילו תורה שבעל-פה המקובלת לא הייתה כתובה לפנים, כפי הציווי המפורסם באומה 'דברים שאמרת לך על-פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב', והרי זו היא תכלית החכמה בתורה [!], לפי שהייתה הרחקה ממה שאירע בה בסופו של דבר, כלומר ריבוי הסברות והסתעפות השטות, ומשפטים בלתי ברורים שיארכו בהסברת המחבר, ושכחה שתאיר לו, ויתחדשו מחלוקות בין בני אדם ונעשים כתות ונבוכים במעשה [כמו שאנו רואים בימינו], אלא נמסר הדבר בכל זה לבית-דין הגדול, כמו שבארנו בחיבורינו התורתיים וכפי שמורה על כך לשון התורה. ואם במשפטי ההלכה חשו לקבעם בספר שיהא מסור לכל אדם מחמת מה שיאירע בסופו של דבר מן ההפסד [...]".

כמו כן, איני סבור שרבנו סובר כמו ר' יהודה אלברצלוני, מפני שרבנו נהג בפועל בהתאם לאיסור, ולכן 98 אחוז מהלכותיו כלל אינן שלו! הוא סבר שהאיסור לחדש רק דחוי ולא הותר, ולכן הוא לא חידש אלא במקום שלא היה יכול ללמוד את ההלכה במפורש מן המקורות הקיימים (וכמעשה דרב דימי).

5) רבנו הרמב"ם לא הזכיר ב"משנה תורה" את האיסור לכתוב חידושי הלכות, כי איסור זה לא נכלל בתרי"ג המצוות. ברם, ברור מדבריו במורה לעיל, כי איסור זה מובנה באופן נתינתה של התורה שבעל-פה (שניתנה על-פה כידוע); ואין גם מצוה מן התורה לאהוב את האמת ולקבל אותו ממי שאמרו, ואף-על-פי-כן זהו יסוד וציר מרכזי מאד בדת משה.

6) כל מה שנאמר לגביו "עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ" לפי הבנתו של מרי ולפי רבנו (ש-98 אחוז מספרו הוא הלכות פסוקות ולא חידושים), הוא אך ורק להלכות פסוקות שאושרו על-ידי הסנהדרין, ולחידושי תורה שלא ניתן ללמד מן המקורות הקיימים, ושיש בהם צורך אמתי.